

CRITICAL THINKING AND CHARACTER EDUCATION

Maria Sinaci

Assist. Prof., PhD, "Vasile Goldiș" Western University of Arad

Problema principală cu care se confruntă școlile noastre este una morală. Toate celelalte probleme derivă de la aceasta.

- William Kilpatrick

Abstract: Character education includes a wide range of educational approaches that help young people develop as moral, non-aggressive, responsible and civic people. Education of character starts in the family and continues at the level of educational institutions through programs that provide principles, values and virtues that, if internalized by young people, lead to the development of features such as honesty, fairness, respect for others, kindness, compassion, generosity, creativity, patience and perseverance. The development of character in the sense described above is considered to be accompanied by the development of critical thinking, since education with a focus only on the moral component could favor manipulation. Applying critical thinking in the education of character uses a tool that helps develop moral reasoning and values. Among some theorists, there is a tendency to address critical thinking and character education as separate domains, arguing that many people with a high level of education do not have a sensitivity in the area of morality, as people with a very low level of education are moral. In this study, the link between critical thinking and character education and methods of application is approached.

Keywords: critical thinking, education, character, values, principles

Introducere

Despre educația caracterului s-a spus că este la fel de veche ca și educația în sine, constituind o preocupare importantă pentru comunitățile umane și care temporal se întinde până în preistorie. Cuvântul „caracter” înseamnă în limba greacă „a marca”, „a grava” și este asociat cu scrierile unor filosofi antici, precum Socrate, Platon și Aristotel. Oamenii fac adeseori aprecieri verbale asupra semenilor prin referire la caracter, folosind expresii precum: „... este un om de caracter”, sau „... este un om fără caracter”, sau „...este un om lipsit de caracter”. Sigur că fiecare om are caracter, dar diferențele la nivelul aprecierilor sunt date de poziția pe care o persoană o are față de sine însăși și de semenii săi, membri ai familiei și ai comunității din care face parte. Astfel, comportamentul poate fi într-un registru pozitiv, în concordanță cu valorile morale ale familiei și comunității, și atunci va fi considerat „un om de caracter”. Dacă însă atitudinea va fi negativă, prin ignorarea și desconsiderarea acestor valori, persoana respectivă va fi catalogată ca „fără caracter”. „Omul de caracter” este considerat a fi o persoană bună, care are un comportament corect cu semenii și prezintă calități personale vrednice de dorit de către membrii societății. Este o persoană generoasă, cunoscută pentru acest fel de a fi, care manifestă bunătate în relațiile cu ceilalți. Dezvoltarea unor astfel de calități personale este văzută adesea ca un scop al educației. „Omul fără caracter”, sau cu un „caracter rău”, sau „lipsit de caracter” este considerat a fi imoral, care relaționează incorect cu semenii. Ca și concept, caracterul este subiectul unor discipline precum filosofia, teologia, sociologia și psihologia. Formarea morală a copiilor ar trebui să fie unul dintre cele mai importante obiective ale educației, aflat în legătură cu dezvoltarea dimensiunii sociale a ființei umane. Pentru a fi însă eficientă, în educația caracterului tinerilor trebuie să se implice nu

doar cadrele didactice din instituțiile de învățământ, ci și părinții și membrii comunității. Considerăm că această educație trebuie să fie integrată atât în curriculum, cât și în cultura organizațională.

Caracterul și educația caracterului

Definirea caracterului a constituit o preocupare importantă a filosofilor, psihologilor, pedagogilor, și nu numai, fără să se fi ajuns la o definiție care să fie larg acceptată. Pentru Dewey și Tufts (1910), caracterul este „un corp de tendințe și interese active” care pot face ca cineva să fie o persoană deschisă, caldă pentru anumite scopuri, și împietrită, rece, insensibilă pentru alții. În opinia autorilor Wynne și Ryan (1997), caracterul se referă la trăsături bune, care se manifestă regulat. Caracterul este definit și din perspectiva atitudinii generale a individului față de dimensiunea vieții sociale, responsabilități, dobândirea comportamentelor prosociale, cunoașterea convențiilor sociale și consolidarea valorilor personale (Hay et al., 1995). Paul Popescu Neveanu (1969) consideră caracterul a fi nucleul personalității, referindu-se la aspectele care definesc profilul psihomoral al unui om. Pentru definirea caracterului, autorii apelează la trăsături de personalitate, obiceiuri sau virtuți. Din perspectiva abordării noastre, având în atenție educația morală, caracterul poate fi înțeles ca un set de trăsături personale sau dispoziții care produc emoții morale și ghidează comportamentul. Caracterul implică nu atât cunoașterea teoretică, cât domeniul comportamentului și al punerii cunoașterii în practică, al „învățării aplicate” (Billig, 2010). Aceste trăsături de caracter sunt larg recunoscute în literatură de specialitate ca elemente cheie ale succesului, atât din perspectiva angajabilității, cât mai ales al bunăstării generale. Deocamdată, susținătorii educației pentru caracter nu au ajuns la un acord în legătură cu acele calități de dorit ale omului „bun”. Nu s-a ajuns la un acord privind un set agreat al trăsăturilor de caracter sau obiceiuri dorite, însă există un oarecare consens în ceea ce privește virtuțile dorite, care pot fi dobândite prin educație, atât în familie, cât și în școală.

Dar ce înțelegem prin educația caracterului? Într-un sens larg, educația caracterului susține și promovează dezvoltarea etică, intelectuală, socială și emoțională a persoanelor. Este un proces de formare continuă, prin care tinerii pot deveni persoane morale care să acționeze bazându-se pe valori etice, cum ar fi respectul, dreptatea, civismul și responsabilitatea pentru sine și pentru ceilalți. Educația caracterului, din perspectiva lui T. Lickona (1991) este efortul deliberat de a dezvolta virtuțile care sunt bune pentru individ și bune pentru societate. Prin educația caracterului, tinerilor le sunt livrate valorile morale fundamentale universale la care să se raporteze în diferite situații și care, pentru a fi eficiente, trebuie internalizate, nu doar cunoscute. Astfel, sunt ajutați să înțeleagă ce este important din punct de vedere etic în variate situații și să acționeze corect, ca persoane autonome, capabile de a lua o decizie motivată. Având „busola etică”, ei pot decide ce fel de persoană doresc să fie și ce fel de alegeri pot face, între alternativele pe care le au la dispoziție sau prin identificarea altora noi. Scopul educației caracterului este de a cultiva virtutea în dimensiunile cognitive, emoționale și comportamentale ale tinerilor, în mod intenționat, în fiecare etapă a vieții școlare, începând chiar cu exemplul profesorului în ceea ce privește tratarea regulilor și a disciplinei, la conținutul curriculum-ului, la conduita sportivă (T. Lickona, 1991).

Scopul educației caracterului și cultivarea virtuților în rândul tinerilor nu beneficiază totuși de consens, întrucât este descris adesea ca fiind controversat. Astfel de controverse legate de educarea caracterului au fost evidențiate de K. Kristjánsson (2013) care demontează zece mituri sau interpretări greșite despre caracter și virtute. Pentru claritatea prezentării și evitarea oricăror ambiguități, facem în continuare câteva precizări în legătură cu ceea ce considerăm că NU este educația caracterului. În niciun caz, educația caracterului nu este îndoctrinare și nu înseamnă nici

implementarea unor noțiuni religioase, deși acestea se pot regăsi în majoritatea religiilor lumii. Trebuie să ținem cont de faptul că virtuțile nu aparțin exclusiv dimensiunii religioase, ci sunt prezente și în filosofie. Se afirmă uneori că cel mai bine ar fi ca copilul să facă singur propriile alegeri, cu referire la valori, virtuți, convingeri, atunci când este îndeajuns de matur pentru a lua decizii. În opinia noastră educația caracterului nu poate fi pusă în așteptare până când copilul are înțelepciunea, maturitatea de a face propriile alegeri, ci trebuie să înceapă din copilărie, pentru a-și dezvolta personalitatea și deprinderi de comportament care îl ajută să se formeze ca o ființă socială, responsabilă, căreia să-i fie livrate reperate morale la care să se raporteze în acțiunile și evaluările sale. Educația caracterului nu înseamnă a promova idealuri morale sau religioase, ci a promova valori universal recunoscute care prin internalizare pot conduce la formarea „omului de caracter”, capabil de a face propriile alegeri în cadrul unei societăți democratice. Educația caracterului printr-un program corespunzător ar trebui:

- a) să fie axată pe un sistem universal de valori;
- b) să fie bazată pe convingeri raționale, obiective, pe calități universal acceptate de oameni din diverse medii;
- c) să fie independentă de opiniile politice, convingerile religioase și diferențele etnice (Rusnak, 1998).

Argumente pentru educația caracterului

Tinerii de azi se confruntă zilnic cu dileme în legătură cu ce este bine sau ce este rău, ce este corect sau greșit, cu provocări cărora să le facă față și cu luarea unor decizii importante pentru ei. Dificultatea apare atunci când instrumentele care i-ar putea ajuta lipsesc, iar valorile morale sunt amestecate și nu mai reprezintă niște repere în viață. În acest context, tinerii sunt dezorientați, nu știu ce înseamnă un caracter etic și se ajunge la violență verbală și fizică, consum de droguri, analfabetism etc. Considerăm că educația caracterului la copii și tineri în instituțiile de învățământ, printr-o disciplină predată, este necesară din mai multe motive:

1. În mod tradițional, „primatul educației morale” a copiilor a fost deținut de către familie. În actualul context socio-economic rolul familiei în educația copiilor se pare că s-a diluat din mai multe cauze. Multe cupluri au plecat la muncă în străinătate, iar copiii au fost lăsați în grija bunicilor sau a altor rude, ceea ce a dus la o răsturnare a rolurilor și responsabilităților în educarea copiilor; alte cupluri s-a fragmentat (poate prin plecarea unuia dintre soți la muncă în străinătate). Indiferent de situație, este clar că există unele deficiențe în ceea ce ține de educația caracterului copilului. Prin urmare, școala, prin dascăli, ar trebui fie cea care să le livreze copiilor valorile pe care nu le învață acasă.

2. Copiii de azi sunt adulții care vor constitui societatea de mâine, o societate care se dorește a avea baze morale. Societatea de azi, prin instituții și oameni, are responsabilitatea promovării și transmiterii către tineri prin educația caracterului a unor valori fundamentale, precum respectul, corectitudinea, civismul etc.

3. Mulți copii sunt afectați de sărăcia familiei și de absența unor modele etice în apropierea lor, de violența și materialismul prezentate în mass-media. Ca atare, prin actul educațional tinerii pot fi inspirați de modelele autentice la care sunt chemați să se raporteze.

Virtuți fundamentale în educația caracterului

După cum precizăm și în rândurile de mai sus, nu a fost elaborată vreo listă definitivă a virtuților în procesul de educație a caracterului care să fie agreată de către toți specialiștii. Pe de o parte, pentru că intervin elemente care țin de circumstanțele sociale, iar pe de altă parte pentru că fiecare școală poate decide prioritizarea unor virtuți în raport cu altele în funcție de particularitățile instituției, etosul școlar și problemele specifice ale educabililor. Cu toate acestea, a fost prezentată o listă care conține virtuți fundamentale, prezente atât în sisteme filosofice influente, cât și în marile religii și tradiții culturale ale lumii, recunoscută, care poate fi un reper important în procesul de educație a caracterului. T. Lickona (2004) prezintă următoarea listă a virtuților esențiale pentru caracter:

1. *Înțelepciunea* a fost considerată de vechii greci ca fiind virtutea stăpânului, cea care le conduce pe celelalte și ne spune cum să le punem în practică. Înțelepciunea ne permite să discernem corect, să vedem ce este cu adevărat important în viață și să stabilim o listă a priorităților.

2. *Dreptatea* înseamnă respectarea drepturilor tuturor persoanelor. Țcolile se concentrează pe această virtute și o promovează deoarece este în legătură cu onestitatea, respectul, civismul, respectul față de demnitatea celor din jur și, în final, respectarea propriilor noastre drepturi de către ceilalți.

3. *Forța morală* ne permite să facem ceea ce este corect, chiar și în situațiile dificile. Aspecte ale acestei virtuți sunt curajul, răbdarea, rezistența, perseverența.

4. *Autocontrolul* este abilitatea de a ne conduce singuri, puterea de a rezista în fața ispitei prin dominarea dorințelor.

5. *Iubirea* este virtutea care surclasează dreptatea și oferă mai mult decât impune corectitudinea. Prin dragoste este posibil sacrificiul semenului nostru. Virtutea iubirii este sursa pentru empatie, bunătate, generozitate, loialitate, patriotism.

6. *Atitudinea pozitivă* este o componentă importantă pentru relația cu cei din jur și cu noi înșine, astfel încât să nu devenim o povară. Punctele tari ale caracterului, precum speranța, entuziasmul, flexibilitatea și o doză de umor sunt toate aspecte ale unei atitudini pozitive.

7. *Munca susținută* este o virtute indispensabilă și nu există niciun substitut pentru ea. La rândul ei include inițiativa, diligența, stabilirea obiectivelor și inventivitatea.

8. *Integritatea* aderă la principiul moralității și este în legătură cu conștiința morală. A avea integritate, înseamnă ca ceea ce spunem să și facem în situații diferite, a fi consecvenți cu noi înșine.

9. *Recunoștința* este adesea descrisă ca secretul de a fi fericit viață și ne orientează spre a gândi la binecuvântările de fiecare zi. Ca și iubirea, recunoștința este un act de voință care ne aparține nouă înșine.

10. *Smerenia* poate fi considerată fundamentul întregii vieți morale. Smerenia este necesară pentru a realiza achiziția celorlalte virtuți, pentru a ne face conștienți de imperfecțiunile noastre și a ne face să devenim persoane mai bune. Smerenia este opusă mândriei și ne permite asumarea responsabilității pentru greșelile noastre, cerându-ne scuze.

Virtuțile sunt cheia pentru îndeplinirea potențialului unui individ, motiv pentru care școlile au responsabilitatea de a cultiva virtuțile în rândul tinerilor, de a le prioritiza și integra în mediul educațional. Pe lângă aceste virtuți, ar trebui promovate virtuțile civice, precum cetățenia și voluntariatul care îi ajută pe tineri să înțeleagă legătura lor cu comunitatea din care fac parte. Este important ca tinerii să învețe semnificațiile virtuților și să identifice practicile prin care le pot aplica în viața de zi cu zi. Pe lângă virtuți, oamenii au nevoie de trăsături personale care să le permită să-și

gestioneze viața în mod eficient. Aceste trăsături sunt uneori numite virtuți de performanță și se disting de cele morale: determinarea, încrederea, creativitatea și munca în echipă. Virtuțile, în general, au fost clasificate în diferite categorii, ținându-se cont de anumite criterii, dar ele formează un întreg și își dovedesc binefacerea și eficiența doar cultivate împreună, nicidecum în mod separat.

Rolul religiei în educația caracterului

Un subiect intens dezbătut în mediul educațional și la nivelul societății românești este legat de prezența religiei ca disciplină de studiu în curriculumul școlar. Întrebarea care s-a pus este în ce măsură studiul religiei poate fi un element în educația caracterului tinerilor. Pare destul de evident că societatea contemporană este tot mai secularizată, diminuând rolul motivator al religiei în organizarea vieții morale. În plus, opoziția predării religiei nu abordează procesul holistic, ci se concentrează doar pe partea de doctrină, susținând că elevii sunt îndoctrinați, și astfel este negată contribuția pe care această disciplină o are în educarea caracterului tinerilor. O parte din virtuțile prezente pe lista lui T. Lickona sunt piloni ai religiei creștine și sunt promovate prin educație. Menționăm iubirea, în care se originează acțiunile de voluntariat în societate. B. Russel, de exemplu, gândea iubirea și cunoașterea ca pe niște elemente esențiale pentru formarea caracterului și pentru progres: „Există doar un singur drum spre progres, în educație precum și în celelalte chestiuni umane, iar acel drum este: știința înconjurată de iubire. Fără știință, iubirea nu este puternică; fără iubire știința este distructivă” (1961, p. 158). Dreptatea este în legătură cu *Regula de aur* - prezentă sub formulări apropiate în fondul moral al întregii umanități. De asemenea, smerenia, ca manifestare opusă mândriei, este considerată o virtute fundamentală în majoritatea religiilor. De-a lungul secolelor religia a avut misiunea și forța de a transmite valorile morale de la o generație la alta. Prin urmare, considerăm că religia, prin promovarea virtuților și a unei vieți morale în rândul tinerilor, fără excese sau manifestări fundamentalist-doctrinare, poate fi o componentă activă în educația caracterului. În plus, este esențială integrarea gândirii critice în educația caracterului. T. Lickona (1991) afirmă că există dovezi empirice care indică contribuția pe care religia o aduce în dezvoltarea tinerilor.

Integrarea gândirii critice în educația caracterului

Educația caracterului încurajează gândirea critică, un instrument util pentru dezvoltarea raționamentului moral. Un rol important în educația caracterului îl au valorile. Dezvoltarea acestora pe baza raționamentelor morale furnizează o bază pentru gândirea critică. Înțelegă însă ca fiind separată de valori, gândirea critică este adesea folosită pentru a raționaliza prejudecățile.

Dacă integritatea morală este interpretată doar în sensul bunăvoinței, poate fi susceptibilă de manipulare. Dezvoltarea gândirii critice facilitează dezvoltarea și altor virtuți, precum empatia, perseverența, responsabilitatea etc. Considerăm necesar așadar ca dezvoltarea caracterului tinerilor să fie acompaniată de dezvoltarea gândirii critice. Educabilii trebuie implicați în activități care le dezvoltă gândirea critică față de problemele morale, care să-i inspire în a deveni mai devotați moralității, în general. Prin experiențele de învățare cu caracter moral, copiii deprind identificarea situațiilor care solicită o abordare morală și cum ar trebui să răspundă în interacțiunile sociale. Abilitatea de a gândi critic îi ajută pe tineri să caute dovezi care să susțină credințele și valorile lor și astfel să își poată formula o opinie pertinentă, obiectivă. Pe măsură ce își dezvoltă abilitatea de a gândi critic, elevii își dezvoltă și capacitatea de autonomie în gândire, exprimarea verbală și scrisă, coerența, găsirea și acceptarea alternativelor. De asemenea, pot formula mai ușor judecăți și pot practica gândirea constructivă. Ca gânditori critici, educabilii au o disponibilitate crescută pentru comportamentul deliberativ, luând în considerare consecințele alternative înainte de a acționa. Faptul că elevii gândesc înainte de a acționa, poate conduce pe de o parte la o scădere a impulsivității, a orientării spre violență, iar pe de altă parte la comportamente prosociale.

Pentru a învăța să gândească critic, tinerii trebuie să-și dezvolte caracterul pentru a accepta riscurile impuse de gândirea critică. La rândul său, gândirea critică le permite studenților să raționeze moral și să-și dezvolte în continuare personalitatea. Astfel, gândirea critică și caracterul acționează împreună, într-o spirală care le consolidează pe amândouă. Studiile efectuate chiar sugerează că gândirea critică nu poate fi predată în mod eficient tinerilor care nu au dezvoltat caracterul, necesar pentru a face față consecințelor gândirii critice (Delibovi, 2015). Prin urmare, integrarea gândirii critice în educația caracterului considerăm că este o chestiune esențială pentru dezvoltarea trăsăturilor pozitive la tineri, astfel încât să își poată gestiona viața cât mai eficient. Educația caracterului fără dezvoltarea abilității de a gândi critic slăbește puterea de raționare morală, ceea ce deschide calea unui relativism moral, cu consecințe asupra întregii societăți.

Concluzie

Despre educația caracterului se discută atât din perspectiva rolului care îi revine familiei, cât și a implicării instituțiilor de învățământ pentru realizarea idealului educațional la nivel național. În această lucrare am încercat să argumentăm atât necesitatea educării caracterului tinerilor, cât și integrarea gândirii critice în acest demers, instrument care ajută la dezvoltarea raționamentului moral, coerentă, găsirea și acceptarea alternativelor. Fără a fi acompaniată de gândirea critică, educația caracterului permite relativismul moral. Când caracterul și gândirea critică lucrează împreună, se consolidează și se potențează reciproc.

BIBLIOGRAPHY

Billig, S. H. (2010). Why Service Learning is Such a Good Idea. *Colleagues*. Vol. 5 (1): 5-7.

Dewey, J., & Tufts, J. H. (1910). *Ethics*. New York: Henry Holt.

Hay, D. F., Castle, J., Stimson, C. A., & Davies, L. (1995). The social construction of character in toddlerhood. In M. Killen & D. Hart (Eds.), *Morality in everyday life: Developmental perspectives* (pp. 23–51). Cambridge, England: Cambridge University Press.

Kristjánsson, K. (2013). Ten Myths about Character, Virtue and Virtue Education - and Three Well-Founded Misgivings. *British Journal of Educational Studies* 61(3), 1-19.

Lickona, T. (2004). *Character Matters: How to Help Our Children Develop Good Judgment, Integrity, and Other Essential Virtues*. New York, London: Simon & Schuster.

Lickona, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. New York: Bantam Books.

Neveanu, P.P. (1969). *Personalitatea și cunoașterea ei*. București: Editura Militară.

Russell, B. (1961). *Education of character*. New York: Philosophical Library.

Rusnak, T. (Ed.). (1998). *An integrated approach to character education*. Beverly Hills, CA: Corwin Press.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda, Cornel Sigmirean (Editors)

MEDIATING GLOBALIZATION: Identities in Dialogue

Arhipelag XXI Press, 2018

Wisdom, S., Leavitt, L. (2015). *Handbook of Research on Advancing Critical Thinking in Higher Education*. Publisher IGI Global, <https://www.igi-global.com/book/handbook-research-advancing-critical-thinking/123129?f=hardcover> [accesat la 10 aprilie 2018].

Wynne, E. A., & Ryan, K. (1997). *Reclaiming our schools: Teaching character, academics and discipline* (2nd ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill.